

Abdülhak Hamit Tarhan ile Şemsi Yastıman'ın “Köy ve Şehri” Algılayış Biçimi

Gülten BULDUKER

Abdülhak Hamit Tarhan (1852-1937) ve Şemsi Yastıman (1923-1994) iki zıt coğrafyanın ve anlayışın şairi olmakla birlikte tabiata hayranlık gibi ortak bir noktada birleşirler.

İstanbul'da doğup büyümüş olan Abdülhak Hamit Tarhan, Hoca Tahsin Efendi ve Bahaeddin Efendi gibi devrin ileri gelen fikir adamlarından özel dersler alarak yetişmiş bir “ulemâ” çocuğudur (Tanpınar 1976: 501). 1863'te ağabeyi Nasuhi Bey ile Paris'te bulunan babasının yanına gider. Orada bir kolejde okur. Dönüşte bir süre Tercüme Odası'na devam eder. 1865'te babasının Tahran'a tayini ile oraya gitmiş; babasının 1867'de ölümü üzerine tekrar İstanbul'a dönmüştür. Tahran'da ve İstanbul'da klasik şiir bilgisini artıran şair, Paris'e tekrar sefaret ikinci kâtibi olarak gider (1876). Batı'yı ve Batı şiirini yerinde tanıma fırsatı bulur.

Yazı hayatına piyes denemeleriyle başlayan Hamit, *Mâcerâ-yı Aşk*, *Sabr u Sebat*, *İçli Kız* ve *Duhter-i Hindû*'yu kaleme alır, aynı zamanda şiir de yazmaya başlar. *Nesteren* piyesi, *Belde* ve *Sahra*'nın bazı parçalarını Paris'te yazmıştır. Yaşamı hep büyük şehirlerde geçen şairin iki sene Bombay'da (1883-1885) kaldığını da belirtmeliyiz; ayrıca İngiltere'de de elçi olarak bulunmuş olup yabancı kültürlerin etkisi eserlerinde açıkça görülür (Tanpınar 1976: 504).

Abdülhak Hamit Tarhan, Türk edebiyatının yeni arayışlar içerisinde olduğu bir dönemde şekil ve muhteva yönüyle alışılmadık yeni şiir denemeleriyle ilgi çeker. Bu yeni şiir örneklerinin dönemin genç şairleri üzerinde bir hayli etkisi olmuştur. Hamit, Türk şiirinde kesin bir değişiklik yapan şiir anlayışını *Duhter-i Hindû*'daki (1876) *Tagannu* ile ortaya koyduktan sonra şekil ve muhteva olarak eski Türk şiirinden ayrılan ilk şiirlerini *Sahra*'da toplar (1879).¹ Hamit, manzum otobiyografisinde *Sahra*'nın Batılı şiir yazma yolunda bir deneme olduğunu belirtir:

1 Tanpınar, Hamit'in *Sahra*'nın bir kısmını Paris'e gitmeden yazdığını belirtir (1976: 521).

“Eyleyip ye’s ile bir gün cüret
Tarz-ı garbi dedim olsun âdet
O zaman yazmış idim ‘Sahra’yı
Keşf edercesine yeni dünyayı”²

Sahra üzerine birçok şair ve eleştirmen değerlendirmede bulunmuştur. Bunlardan Tanpınar, *Sahra*’nın çok defa bir antitezi gibi anlaşıldığı *Belde* ile karşılaştırıldığını belirtir. Hakikatte bu antitez *Sahra*’nın kendisinde vardır. Kitabın başında gelen *Hoşnişinân* manzumesi XVIII. asır pastorallerini andıran bir kır hayatını övmesidir. -Büyük şehir hayatının sıkıntılarından doğaya kaçan şairin huzur arayışını pastoral şiir yansıtır. - Onu takip eden *Belde Güzin* şiiri ise şehir hayatının hicvidir. Kenan Akyüz ise *Sahra* ve *Belde*’yi eskiyi yıkıp yeniye getirmek bakımından büyük bir adım sayar. Fakat her iki eseri de hayal ve duygu yönüyle kısır bulur (Akyüz tr.:124-125). Öte yandan eleştirmenlerin üzerinde durdukları ortak görüş Hamit’in kır yaşamına yabancı oluşudur. Cenap Şahabettin *Sahra*’yı okuduktan sonra tabiatı daha farklı algıladığını “...kulağımız için ebkem duran ne musikiler varmış”³ diye ifade eder. Cenap’ın bu yazısında köye ve köylünün yaşayışına çok realist bir pencereden bakması ise ayrıca dikkati çeker. Ona göre köy hayatı ve köylünün yaşamı dışarıdan görüldüğü gibi rahat ve romantik değildir. Tabiatın kucağında hayat mücadelesi vermek bir hayli zordur.

Asıl adı Mehmet Galip olan Şemsi Yastıman, Şeyh Süleyman Türkmani’nin soyundan gelen bir aileye mensuptur.⁴ Kırşehir’de dünyaya gelen Yastıman, saz merakı yüzünden ortaokuldan sonra öğrenimine devam etmemiştir. Kendi çabalarıyla yeteneğini geliştirir, askerden dönünce Kırşehir Defterdarlığında memur olarak çalışmaya başlar. Altı aylık bir memuriyetin ardında Ankara’ya gider. Burada günlerini çeşitli toplantılarda saz çalmakla geçiren Yastıman, kısa sürede tanınmakta ve eğlenceli muhabbet toplantılarına davet edilmektedir.⁵ Zonguldak Halk Evi’nde ve daha sonra Beşiktaş’ta açtığı saz evinde saz dersleri verir. İzmir ve İstanbul’un ünlü gazinolarında sahne alan ve radyo evlerinde

2 İsmail Hami Danişmend, (13 Nisan 1942), “Abdülhak Hamid’in manzum otobiyografisi”, *Cumhuriyet* gazetesi. (Aktarılan kaynak: *Abdülhak Hamit Tarhan’ın Bütün Şiirleri 1*, Dergâh Yayınları, hzl.: İnci Enginün, İstanbul, 1991, s.14.)

3 *Peyam-ı edebî*, nr. 6/49-7/50, 18 Eylül - 25 Eylül 1335/1919. (Aktarılan kaynak: İnci Enginün 1991:14)

4 Şeyh Süleyman Türkmani (1214?-1298?), küçük yaşta babası Türkmen Beyi Şeyh Hüseyin ile 1224 tarihinde Horasan’dan Anadolu’ya gelen Türk aşiretleri arasında Konya’ya gelip yerleşmiştir. Konya’da iken Mevlânâ’nın derslerine devam eden Süleyman Türkmani, babasının ölümü üzerine Konya’dan Kırşehir’e gelerek burada Mevleviliği yaymaya çalışmıştır. Kırşehir’de büyük Türk mutasavvıfı Âşık Paşa’ya hocalık da yapan Süleyman Türkmani’nin “*Tezkire-i Evliya*” adlı eseri vardır. (Aktarılan kaynak: Erol Ülgen, *Şemsi Yastıman Hayatı ve Eserleri*, Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 24)

5 Erol Ülgen, *age.*, s. 24-27.

de türküler söyleyen Yastıman, aynı zamanda Türk halk edebiyatını ve Türk folklorunu inceler ve gelişmelerini de takip eder.

Kitapları: *Halk Dilinde 27 Mayıs Destanı* (1960), *Mehmetçik Destanı* (1946), *Sazdan Bilgiler* (1975), *Sözden Dizeler* (1971), *Şemsi Yastıman'dan* (1964), *Türkten Türküler I, II, III, IV* (1958, 1959, 1963, 1969), *Sözden Türküler* (1970).

Hoşnişînân, Belde Güzin (Sahra), Belde ve Şehirli Köylü Sohbeti

Halk kültürü, kültür varlığının önemli bir bölümünü oluşturur. Geçmişin deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze değin varlığını sürdürebilmiştir. Sözlü gelenekte yaşatılan ürünlerle beslenen halk kültürünün özüne, örf ve âdetlere bağlı yaşayış tarzı ile belli bir ahlâk anlayışı hâkimdir. Halk kültürü sosyal dayanışmayı sağlayan bir öge olup toplumu oluşturan bireyleri birbirine bağlayan, kaynaştıran ve onlara şahsiyetini kazandıran önemli bir unsurdur. Daha çok kırsal alanda yaşayanların, yani büyük şehir yaşantısından uzak bir hayat sürenlerin bu kültüre gerçek anlamda bağlılıklarından söz edilebilir. Bunun dışında bir de şehir kültürü vardır. Şehir kavramı, medeniyeti, medeni insanı çağrıştırır. Bir milletin gelişmişlik düzeyi, kurduğu şehirlerin estetik görünümü, alt yapısı gibi unsurların yanı sıra barındırdığı kültür mirasıyla da yakından ilgilidir. Bu bakımdan şehirlere, ilmin, düşüncenin, sanatın, edebiyatın kısacası bir milletin estetik anlayışının sergilendiği mekânlar olarak bakmak gerekir. Öte yandan yabancı unsurlardan etkilenme ve öz değerlerden uzaklaşma da ilk olarak şehirlerde görülür.

Hamit, *Hoşnişînân* şiirinde tabiat ile şehri karşılaştırır. J. J. Rousseau'dan gelen görüşle tabiat içinde yaşayarak tabiatla birleşenleri mesut sayar. Medeniyet insanı bedbaht etmektedir. Hocası Tahsin Efendi'nin (1813-1881) Alman natüralistlerden gelen panteist din görüşü de ona tesir etmiştir (Enginün 1986: 44). Şair, belediler (şehirli) ve bedevilerin (köylü, dağlı) yaşamını karşılaştırdığı ilk dizelerde, şehir insanının yaşam kaygısıyla cefanın esiri olduğunu, oysa bedevilerin daima sükûn ve sefa sürdüğünü belirtir. "*Biri endişeden aman bulmaz/ Biri endişeye zaman bulmaz*" derken iki farklı hayat anlayışı ve yaşayışını ortaya koyar. Yukarıda da belirttiğimiz gibi şair, kır-köy yaşamının yabancısıdır, ancak şiiri kendisinin de ilk dizelerde belirttiği gibi farklı bir dünyayı merakın sonucu yazılmıştır.

İkinci bentte yine köylü ve şehirlinin hayatı algılayış ve yaşayış biçimi karşılaştırılır. Devam eden bentlerde köylünün doğal yaşam içinde hayatı sorgulamadan mutlu bir şekilde yaşayıp gittiği dile getirilir. Tasvirlerle on sekiz bende kadar uzatılan şiirin yedi ve dokuzuncu bentlerinin sonunda entelektüel şehir insanının hayatın anlamını ararken duyduğu ıstırap dile gelir. Ancak felsefi derinliği olmayan bu dizelerin duygu değeri de zayıftır:

Yedinci bent:

“ ...

Öyle bir âlem-i safâda kişi
Kaydedinmez cihân-ı keşmekeşi.” (s. 46)⁶

Dokuzuncu bent:

“ ...

Kayd-ı mâzi vü derd-i istikbâl
Olmayınca gelir saadet-i hâl.” (s. 47)

Belde Güzin'de dönem romanlarında anlatılan alafranga yaşam tarzı dile gelir. Şiirde “kokot pençesi”nden moda, yiyip içmekten gezip tozmaya kadar her şey bir bir sıralanır:

“ ...

İşte centilmenin o âlemde
Böyledir ettiği muhabbetler.
Giyinişle yemek değil, hem de
Para ister selâm u sohbetler” (s. 57)

Yukarıdaki dizeler, şehir insanının insani kıymetleri algılayış biçimini yansıtmaktadır. Gerçek yaşamda da büyük şehirde selam ve sohbetler çoğunlukla maddiyata dayalı bir çıkarı ifade ederken aynı sözcüklerin köy yaşamında insanın özünü (manevi kimlik) ortaya koyan bir değer unsuru olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

Belde'de (Divaneliklerim)'de şehir yaşamını seven çapkın gencin dolaştığı yerler, sanatkârlar ve kadınlar tabiatla beraber anlatılır. Arapça-Farsça kelimelerin yanı sıra Fransızca'yı da bolca kullanan şair, Batı kültürünü dile getirdiği birçok şiirinde aynı zamanda o dünya içinde mutlu, o dünyaya ait bir şair olduğunu da hissettirir. Bu yüzden her ne kadar köy hayatının kendine has bir güzelliği, rahatı olduğunu düşünse de köye ve köylüye bakışı yüzeyseldir. Şairin, kaleme aldığı her dizede entelektüel bir düşünüş tarzı olduğu görülmektedir.

Şemsi Yastıman ise hem şehir hem köy hayatını yaşamış ve her iki kültürü de özümsemiş bir halk ozanıdır. Onun şiirlerinde Anadolu insanının duyuş ve düşünüş tarzı doğal bir dille akıp coşar. Halkın acıları, sevgisi, özlem ve beklentileri dile gelir.

6 Şiir alıntılarının yapıldığı kaynak: *Abdülhak Hamit Tarhan'ın Bütün Şiirleri 1*, Dergâh Yayınları, hzl.: İnci Enginün, İstanbul, 1991.

Yastıman, *Şehirli Köylü Sohbeti*'ni âşık atışması şeklinde kaleme almıştır. Mizahi bir üslubun hâkim olduğu dizelerde Hamit'in şiirlerinde de gördüğümüz bedevi-beledi yaşayış tarzının zıtlığı sergilenir. Şehirli, medeniyetin getirdiği imkânlardan memnundur. Elektrik, buzdolabı, kiremit kaplı çatısı vardır. Hastalansa doktora kolayca ulaşır; yaşamı düzenlidir, yazın plaja gider. Telefonla her istediği emrine amadedir. Otomobile biner, modayı takip eder. Ona göre lüks apartman yaşamıyla köy kıyaslanacak gibi değildir. Buna karşılık köylü, büyük şehrin sıkıntılarını bir bir sıralar ve temiz havasından suyuna, sütüne varıncaya değin köyün güzelliklerini över.

Yaşamı kolaylaştıran bütün imkânları ile şehirler her zaman insanların ilgi odağı olmuştur. Bu gerçek doğrultusunda Türk insanının yıllar önce şehre olan göçü artarak devam etmektedir. Büyük şehirlerde nüfus arttıkça buralarda yaşam daha da zorlaşmaktadır. İnsanlar, tüm sıkıntılarına rağmen her ne kadar şehirde yaşamayı tercih etse de, köy yaşamına duyulan özlemin de yoğunlaşarak arttığı bir gerçektir. Çünkü insan fitratı gereği doğayı özlemekte ve ancak doğada huzur bulmaktadır. Nitekim şehir yaşamının her geçen gün biraz daha zorlaşması Yastıman'ın "Gene ne varsa köyde var" sözünü haklı çıkarmaktadır.

Şehirli Köylü Sohbeti

Aldı şehirli:

Köylü kardeş, tanışalım

Gel, açıkça konuşalım

Aklımıza danışalım

Nideyim senin köyünü?

Aldı köylü:

Giyilir moda diyerek

Cıbrılıktan mini etek

Balınızdan sahte petek

Nidem senin şehri?

Aldı köylü:

Yeşil yaylan, bayırın yok

Yaslanacak çayırın yok

İncelmişsin, hayırın yok

Nidem senin şehri?

Aldı şehirli:

Elektirikli ütümüz

Frijdedir etimiz

Kiremit kaplı çatımız

Nideyim senin köyünü?

Aldı şehirli:

Karar almış heyetiniz

Erken yatmak niyetiniz

Yoktur gece hayatınız

Nideyim senin köyünü?

Aldı köylü:

Bizde daim irahat var

Ütüyü neylesin şalvar?

Aslım gibi toprak damar

Nidem senin şehri?

Aldı Şehirli:
Bir hastalık, bir krizde
Hemen imdat yoktur sizde
Doktor, hastane bizde
Nideyim senin köyünü?

Aldı köylü:
Köy yerinde mikrop olmaz
Őerbetliyiz, fazla kalmaz
Doktor kapımız almaz
Nidem senin Őehrini?

Aldı Şehirli:
Őuna cevap bir sözün yok
Yazın sayfiye, gezin yok
Plâjin yok, denizin yok
Nideyim senin köyünü?

Aldı köylü:
Susuzluktan pek yıarsın
Abdestsiz namaz kıarsın
Terkosla bahçe sularsın
Nidem senin Őehrini?

Aldı Şehirli:
Telefon var evimizde
Ne istersek emrimizde
Ya bunlar var mıdır sizde?
Nideyim senin köyünü?

Aldı köylü:
KıŐ bastırır Őad olaman
Fırında ekmek bulaman
Bakkallardan gaz alaman
Nidem senin Őehrini?

Aldı Şehirli:
Altın, gümüŐ pırlantası
Güzellerin kırantası
Şehirde her Őeyin hası
Nideyim senin köyünü?

Aldı köylü:
Etin bayat, yaĐın soya
Yiyemezsin doya doya
Kahven nohut, çayın boya
Nidem senin Őehrini?

Aldı Şehirli:
Binecek bir otonuz yok
Apartman, Őatonuz yok
Asri giyim mantonuz yok
Nideyim senin köyünü?

Aldı köylü:
Sebzeniz gelir buruŐuk
İkide bir sner ıŐık
Sdnze su karıŐık
Nidem senin Őehrini?

Aldı Şehirli:
Herkes yerinde saĐ olsun
Köylü-Şehirli baĐ olsun
Dersen bizden ıraĐ olsun
Nideyim senin köyünü?

Aldı Şair:
Şemsi Yastıman kafadar
Uzatma sözü bu kadar
Gene ne varsa köyde var
Nidem senin Őehrini?

Şemsi Yastıman (lgen 1995:194)

Sonuç

İnsan hayatında çevre faktörünün etkisi tartışılmazdır. İnsanın kimliği, kişiliği içinde doğup büyüdüğü çevre şartlarında şekillenir. Abdülhak Hamit Tarhan, büyük şehirde doğup büyümüş ve yabancı ülkelerde fikir ve sanat ortamlarında bulunmuş, bir şehirde medeniyet adına ne varsa görmüş ve yaşamıştır. Şemsi Yastıman ise birçok halk ozanı gibi okumamıştır; fakat kendisini yetiştirerek adından saygıyla söz ettirmeyi başarmıştır. Şehir ve köyü algılayış yönüyle şairlerin söz konusu şiirleri incelendiğinde, şehirli bir şair olan Hamit'in kır yaşamına çok yüzeysel bir hayranlıkla baktığı görülmüştür. Yastıman ise her ne kadar sonradan şehir kültürünü tanısa da sürekli toprak sevgisi ve köy özlemiyle yaşamıştır. *Şehirli Köylü Sohbeti* şehir hayatının sıkıntılarını köy hayatıyla kıyaslaması ve şehirlinin şehri, köylünün köyü tercih edişi bakımından dikkate değer bir örnektir. Sosyal gerçeklik bağlamında şiirden, çarpık bir şehir düzeni değil ama medeniyet seviyesine yükselmiş bir şehir hayatının rahat ve çekici olabileceği; köyün ise sıkıntıları nedeniyle kaçıp kurtulmak istenilen bir mekân değil de insanın doğayla bütünleştiği bir cazibe merkezi olarak algılanmasının mümkün olduğu tezini çıkarmak mümkündür.

Kaynakça

- Akyüz, Kenan, (tr.), *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi.
- Enginün, İnci, (1986), *Abdülhak Hamit Tarhan*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, (1976), *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, Çağlayan Basımevi.
- Ülgen, Erol, (1995), *Şemsi Yastıman Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları.